

Forest Stewardship Council®

Hoe belangrijk is duurzaamheid?

Exploratief onderzoek naar beweegredenen voor niet-duurzame keuzes in projecten in de grond-, weg- en waterbouw

Exploratief onderzoek GWW-projecten

In de periode april 2017-mei 2018 heeft FSC® Nederland een exploratief onderzoek uitgevoerd naar projecten in de grond-, weg en waterbouw waarbij kansen gemist worden om gecertificeerd hout toe te passen. Daartoe zijn vijftientig praktijksituaties doorgelicht.

Aanleiding

In de praktijk signaleren FSC Nederland en bedrijven uit haar netwerk dat in veel projecten niet-gecertificeerd hout wordt toegepast. In andere gevallen wordt in plaats van hout gekozen voor alternatieve materialen, die vergeleken met gecertificeerd hout een grotere impact hebben op het milieu. Dit is een ongewenste situatie. Het is echter niet eenvoudig vast te stellen waar en waarom in het inkoopproces dergelijke niet-duurzame keuzes worden gemaakt. Een aanbesteding of projectontwikkeling bestaat meestal uit een procedure waarin meerdere stappen worden gezet en verschillende personen en organisaties betrokken zijn.

Doel onderzoek

Dit onderzoek heeft tot doel om meer inzicht te krijgen waar binnen de aanbesteding van projecten bepaalde keuzes worden gemaakt die leiden tot niet-duurzame toepassingen. Ook is belangrijk te constateren waarom die keuzes worden gemaakt. De onderzoeksresultaten moeten FSC Nederland meer helderheid verschaffen over te ondernemen acties om het marktaandeel (tropisch) FSC-hout in de grond-, weg- en waterbouwsector te laten groeien.

Het onderzoeken van de vijftientig cases heeft bovendien een voorlichtende werking. Personen en organisaties die betrokken zijn bij de voorbereiding en uitvoering van projecten zijn door ons benaderd om informatie te verschaffen over de gevolgde aanbesteding. Waar nodig is ook van gedachten gewisseld en toelichting gegeven over het belang van gecertificeerd hout.

Inzicht in twee vragen:

1. Waarom wordt hout zonder FSC-keurmerk toegepast?

Waar tropisch hout wordt toegepast in Nederlandse projecten is het aandeel FSC-gecertificeerd hout circa 30%. Dit lage percentage is zorgelijk omdat tropisch hout doorgaans afkomstig is uit regio's waar juist duurzaam beheer van bossen grote waarde heeft. Alle reden om dieper te duiken in de processen van aanbesteding en projectontwikkeling. Een groot deel van het volume tropisch hout wordt toegepast in de grond-, weg- en waterbouw. Uit het onderzoek moet blijken welke mechanismen ertoe leiden dat onvoldoende wordt ingezet op de noodzakelijke borging van de toepassing van tropisch hout in dergelijke projecten.

2. Waarom wordt een alternatief materiaal gekozen voor hout?

Van oudsher is tropisch hardhout een veelvuldig toegepast materiaal in de GWW-sector. De laatste jaren is de concurrentie van andere materialen, met name kunststoffen, flink toegenomen. We zien dat gemeenten, waterschappen en andere opdrachtgevers steeds vaker alternatieve materialen voor hout kiezen in kunstwerken (bruggen, steigers, beschoeiingen, damwanden etc.). Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen, maar onduidelijk is wat de hoofdoorzaak is van deze ontwikkeling. Aangezien het ongewenst is dat het volume toegepast FSC-hout in de GWW in de komende jaren verder zal stagneren is heel belangrijk om inzicht te krijgen in de argumenten waarom wordt gekozen voor alternatieve materialen.

Hoe is het onderzoek uitgevoerd?

Vijfentwintig projecten zijn doorgelicht. Een groot deel van de projecten is aangedragen door houtleveranciers uit ons netwerk. Als gedurende het proces een aanvraag van FSC-hout verandert in 'non-FSC' blijkt de houthandel onvoldoende bij machte hierop in te grijpen vanwege de klantrelatie. Vaak leidt dit ook tot frustratie. Een aantal houtleveranciers verleende daarom hun medewerking aan het onderzoek. Het ging hierbij met name om specialistische houthandel zoals GWW Houtimport (Lopik), Regge Hout (Goor), Houthandel van Dam (Bunnik) en Nailtra (Grouw). Daarnaast is een aantal projecten geselecteerd waarover online is gecommuniceerd door leveranciers of opdrachtgevers.

Belangrijk is te vermelden dat het om projecten gaat 'waar iets aan de hand is', dat wil zeggen waar hout is toegepast dat niet gecertificeerd is (12 projecten) of waar alternatieve materialen voor tropisch hout zijn gebruikt (13 projecten). Doel van het onderzoek is immers om inzicht te krijgen waarom in projecten niet-duurzame keuzes zijn gemaakt. Het onderzoek is uitgevoerd door FSC Nederland in de periode april 2017- mei 2018

Conclusies onderzoeksvraag 1.

Waarom wordt hout zonder FSC-keurmerk toegepast?

In tien van de onderzochte projecten stootten we op een herkenbaar beeld uit eerder onderzoek uitgevoerd door het Wereld Natuur Fonds resp. FSC Nederland in 2012¹ en 2015²: door de opdrachtgever is duurzaam hout voorgeschreven in het bestek, maar hieraan wordt geen gevolg gegeven door te kiezen voor een gecertificeerde aannemer. Terwijl dit een randvoorwaarde is voor een juiste borging. De FSC-claim kan immers alleen worden gemaakt als gekozen wordt voor een FSC-gecertificeerde aannemer, die kan aantonen (middels een gespecificeerde factuur) dat het geleverde hout daadwerkelijk afkomstig is uit verantwoord beheerde bossen.

In twee van de onderzochte projecten werd in bestek of contract geen duurzaam hout voorgeschreven, hieraan werd door de opdrachtgevers blijkbaar geen prioriteit gegeven. Het betrof in deze gevallen geen overheidsopdrachtgevers.

Goede intentie, onjuiste invulling

We constateren nu nog steeds dat bij de meerderheid van de onderzochte projecten niet gekozen is voor een gecertificeerde leverancier (aannemer), maar de intentie bleek daarbij niet persé de verkeerde. Bij enkele van de projecten bleek bijvoorbeeld dat weliswaar niet werd gekozen voor een gecertificeerde aannemer, maar dat de herkomst van het hout wel degelijk aandacht had. Het betrokken waterschap vroeg (via de uitvoerende aannemer) namelijk wel het certificaat en de leverbonnen op van de houtleverancier. En deed dus veel moeite om bewijslast te vinden voor de duurzame levering. Die moeite had men zich kunnen besparen. Kiezen voor een gecertificeerde aannemer vraagt namelijk alleen een factuurcheck, is dus gemakkelijker, én geeft meer zekerheid. Gebrek aan kennis over de juiste wijze van borging is in dit geval het struikelblok.

Duurzaamheid geen prioriteit

Bij de meerderheid van de projecten waarbij niet is gewerkt met een gecertificeerde aannemer, zijn wel vraagtekens te stellen bij de duurzame intenties van de betrokken opdrachtgever. Het bestek eiste weliswaar gecertificeerd hout maar de opdrachtgever liet zich in die gevallen gemakkelijk overtuigen door de leverancier als overwegingen als prijs of leverbaarheid een rol spelen. De opdrachtgever koos in die gevallen bewust de laagste prijs. De consequentie dat het toegepaste hout een discutabele herkomst heeft werd onderschat dan wel voor lief genomen.

Duurzaamheid niet concreet vertaald

Het meest opvallende inzicht uit het onderzoek heeft te maken met de duidelijk waarneembare verschuiving in taken en verantwoordelijkheden in aanbestedingsland, die ook tot uiting komt in de onderzochte projecten. Omdat met name overheidsopdrachtgevers meer op EMVI (Economisch Meest Voordelige Inschrijving) gunnen wordt de RAW-systematiek, het standaardbestek in de GWW-

¹ *'De bomen en het bos. Onderzoek naar het gebruik van FSC-producten onder Nederlandse gemeenten, provincies en waterschappen in 2011'; WNF 2012.*

² *'Het bos verdient beter. Onderzoek naar duurzame keuzes bij honderd overheidsprojecten in de grond-, weg- en waterbouw'; FSC Nederland september 2015.*

sector dat al ruim dertig jaar wordt toegepast door overheidsopdrachtgevers en aannemers, als beperkend ervaren. CROW, het kennisplatform dat RAW opstelt, bevestigt dat 70% van alle bestekken de RAW-systematiek volgt, maar dat dit percentage de laatste jaren afneemt. In een meerderheid van de onderzochte projecten is die ontwikkeling zichtbaar: er wordt in aanbestedingsdocumenten veelal in algemene omschrijvingen gesproken over duurzaamheid in het algemeen, en materiaalkeuze in het bijzonder. Het feit dat overheidsopdrachtgevers in toenemende mate gebruik maken van externe bedrijven om aanbestedingsdocumenten op te stellen versterkt deze trend. Gevolg is dat specifiekere eisen ontbreken, ook als het gaat om de borging van de herkomst van toegepaste materialen, inclusief hout.

Wie is verantwoordelijk?

Deze ontwikkeling van het steeds meer 'aan de markt overlaten' van de nadere invulling werkt bovendien in de hand dat onduidelijkheid ontstaat over wie verantwoordelijk is voor de duurzaamheidsaspecten van het project. En dus ook wie verantwoordelijk is voor de herkomst van toegepast hout. Het feit dat onduidelijkheid ontstond over de verantwoordelijkheid werd overigens door geen van de gesprekspartners als problematisch ervaren, meer als een constatering.

Aanbevelingen onderzoeksvraag 1.

Het echte prijskaartje

Het onderzoek bevestigt de conclusies uit eerder onderzoek dat de keuze voor gecertificeerd hout vaak nog afhankelijk is van het prijskaartje. We bevelen daarom gemeenten, waterschappen en andere opdrachtgevers kennis te nemen van de daadwerkelijke impact van hun keuze als het gaat om de herkomst van hout. Dit kan door de FSC-impact calculator toe te passen op hun projecten. Op die manier wordt duidelijk welke kosten (risico's) men als opdrachtgever afwentelt op de samenleving als gekozen wordt voor niet-gecertificeerd hout in een project. Het gaat daarbij om verlies aan biodiversiteit en de bijdrage aan klimaatverandering als gevolg van de keuze voor niet-duurzaam hout.

Opdrachtgever: neem eindverantwoordelijkheid

Het onderzoek bevestigt de trend dat de opdrachtgever minder gedetailleerd voorschrijft, opdat de markt ruimte krijgt voor innovatieve oplossingen. Consequentie is dat vaak niet meer duidelijk is wie de verantwoordelijkheid voor een duurzaam project of product draagt.

Duurzaamheid gaat verder dan de markt prikkelen tot innovaties, het gaat ook om het inbouwen van zekerheden. Hout is een zeer milieuvriendelijk materiaal, mits de herkomst klopt. Het is zaak dat de opdrachtgever die zekerheden aan de voorkant inbouwt én na afloop van het project het resultaat controleert. Een duurzame opdrachtgever moet eindverantwoordelijkheid nemen voor het resultaat van zijn aanbesteding, inclusief het borgen van de herkomst van het toegepaste hout.

Conclusies onderzoeksvraag 2.

Waarom wordt een alternatief materiaal gekozen voor hout?

De levenscyclusanalyse (LCA) wordt algemeen erkend als het beste instrument om de milieu-impact van een project of product gedurende haar levensloop te meten. In het onderzoek gingen twaalf van de onderzochte projecten specifiek over materiaalkeuzes. In die gevallen werd gekozen voor een alternatief voor hout. In geen van deze projecten is de keuze gemaakt op basis van LCA-onderzoek.

Kennisgebrek maakt kwetsbaar

De meeste overheidsopdrachtgevers zoals waterschappen en gemeenten zijn volop bezig materialen te kiezen voor damwanden, fietsbruggen en andere projecten. Tegelijkertijd bevinden ze zich nog in een oriëntatiefase als het gaat om de toepassing en interpretatie van LCA-onderzoek. In een meerderheid van de onderzochte gevallen baseren ze zich bij hun keuzes op criteria die slechts deels (of helemaal niet) een aanwijzing bevatten dat duurzaam wordt aanbesteed. Voorbeelden zijn abstracte criteria als levensduur, transportafstand of 'bijdragen aan de lokale economie'. Gebrek aan kennis over de werkelijke milieu-impact (gemeten

met gestandaardiseerde methoden) maakt de opdrachtgever kwetsbaar als het gaat om het daadwerkelijk realiseren van haar duurzame ambities.

“De nieuwe composieten bruggen zijn niet alleen door de materiaalkeuze milieuvriendelijk, ze hebben ook nog eens een levensduur van 70 tot 80 jaar.”

(Quote uit website gemeente)

Negatieve wisselwerking: onvoldoende prikkeling markt

De geschetste kwetsbaarheid wordt versterkt omdat een groot aantal duurzaamheid-labels in omloop zijn, gekoppeld aan commerciële producten, vaak zonder LCA-onderbouwing. Bij gebrek aan kennis en kritische afweging worden matig onderbouwde duurzaamheidsclaims uit de markt geaccepteerd en wordt de markt ook niet geprikkeld om tot een betere onderbouwing te komen. Er is hier sprake van een negatieve wisselwerking.

“We gaan als duurzame gemeente voor innovaties; bijvoorbeeld materialen die uiterlijk veel op hout lijken, maar een veel langere levensduur hebben.”

(Quote van projectleider Openbare Ruimte)

De houtparadox

Het gesignaleerde kennisgebrek bij opdrachtgevers betreft niet alleen de milieu-impact van de diverse materialen, maar ook de kennis over de bosbeschermingswaarde van FSC. In 2015 stelde we al vast naar aanleiding van het onderzoek ‘Het bos verdient beter’ dat twee derde van de overheidsinkopers/projectleiders in de GWW-sector die meerwaarde van (tropisch) gecertificeerd hout niet inziet, en vaak zelfs een negatieve associatie heeft met tropisch hout. Immers, hout gebruiken om daarmee bossen toekomst te geven klinkt paradoxaal. Concurrerende materiaalproducenten maken ook dankbaar gebruik van dit sentiment om hun product te positioneren, zo blijkt ook in de onderzochte projecten en uit de communicatie-uitingen van producenten van concurrerende materialen in de vakmedia.

“Vanwege het gebruik van polyester (thermoharde composieten) voor oeverbeschoeiing hoeven geen bomen gekapt te worden. Bovendien gaat deze duurzame oeverbeschoeiing naar verwachting veel langer mee dan houten beschoeiing. Goed voor het milieu dus”.

(Quote uit nieuwsbericht waterschap)

Aanbevelingen onderzoeksvraag 2.

Naar een positieve wisselwerking: onderbouwde keuzes

In de onderzochte projecten is een negatieve wisselwerking herkenbaar als het gaat om de keuze van materialen in GWW-projecten. Door lage prioritering of kennisgebrek (vaak een elkaar versterkend proces) nemen opdrachtgevers genoegen met matig onderbouwde duurzaamheidsclaims van leveranciers. De markt wordt hierdoor niet geprikkeld. Dat echte duurzaamheid hoger op de agenda moet is duidelijk, maar er kunnen op korte termijn al flinke stappen worden gezet: vraag als opdrachtgever een stevig onderbouwing op basis van LCA's in de selectie- of gunningfase en maak gebruik van de LCA-studies die al voorhanden zijn.

Sterkere communicatie door de houthandel

De houtsector richt zich over het algemeen in haar communicatie- en marketing niet op de duurzame kwaliteiten (milieu-impact, duurzaam bosbeheer) van haar product. Een gemiste kans, sterker nog, hoognodig gezien het kennisgebrek bij andere bedrijven en overheden in de sector. De FSC Impactcalculator en de Bosberekentool kunnen bruikbare instrumenten zijn voor de houthandel om de positieve milieu- en klimaatimpact van duurzaam hout sterker voor het voetlicht te brengen.

Bijlage 1.

Twee casussen uit de onderzochte projecten: De waarde van een juiste keuze (gecertificeerd hout) op basis van berekeningen door de FSC Impacttool en de Bosberekentool.

CASUS BESCHOEIING

De beschoeiing met natuurlijke oevers is gegund aan een niet-gecertificeerde aannemer. Levering van FSC-hout is dus niet aan te tonen. In het project zaten onder meer 1300 meter beschoeiing en zo'n 1600 palen, vergelijkbaar met ruim 50 m³ tropisch hardhout. Door in dit project niet te kiezen voor gecertificeerd hout loopt de gemeente het risico actief bij te dragen aan tropisch ontbossing. Zou de gemeente daarentegen bewust hebben gekozen voor tropisch FSC-hout zou men daarmee bijdragen aan duurzaam bosbeheer. Uitgaande van bovenstaande volume zou in dat geval ruim 54 hectare tropisch bos kunnen worden beschermd tegen kaalkap en omzetting in bijvoorbeeld oliepalm- of sojaplantages.

(Bron berekening: FSC Bosberekentool 2018)

CASUS DAMPLANKEN

De houthandel geeft aan dat slechts voor een kleine hoeveelheid van het hout specifiek gevraagd is om gecertificeerd hout. Dit is terug te herleiden naar het bestek, waar alleen voor de kleine houtvolumes in het project duurzaam hout wordt geëist. De opdrachtgevende gemeente geeft aan dat 'een fout in het moederbestek' er de oorzaak van is dat een volume van 25 m³ niet-gecertificeerd Azobé is opgenomen in het bestek. Wat precies de reden is van deze omissie werd niet duidelijk, de gevolgen zijn dat wel: de gemeente loopt het risico dat door de toepassing van niet-gecertificeerd hout schade aan klimaat- en biodiversiteit optreedt door ontbossing ter hoogte van € 115.000,-. Deze maatschappelijke kosten worden niet door de gemeente betaald.

(Bron berekening: FSC Impactcalculator 2018)

Bijlage 2.

Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van informatie uit beleid en projecten waarbij de volgende organisaties zijn betrokken:

Arcadis
Charterhaven Oosterdok BV.
Gemeente Amsterdam
Gemeente Barendrecht
Gemeente Berkel en Rodenrijs
Gemeente Blaricum
Gemeente Bunnik
Gemeente Gouda
Gemeente Heemstede
Gemeente Helmond
Gemeente Krimpen aan den IJssel
Gemeente Lingewaal
Gemeente Noordoostpolder
Gemeente Pekela
Gemeente Purmerend
Gemeente Ridderkerk
Gemeente Steenwijkerland
Gemeente Westvoorne
Gemeente Zeewolde
Haskoning
Hoogheemraadschap Stichtse Rijnlanden
Provincie Drenthe
Provincie Flevoland
Provincie Noord-Holland
Waterschap Zuiderzeeland
Waterrijk Rosmalen
Wedeka

WWW.FSC.NL

FSC Nederland
Wilhelminapark 37 – Utrecht
030 - 2767220

All Rights Reserved FSC® Nederland 2018 FSC®F000222